

ULOGA OBVEZNOG PRIMJERKA U OČUVANJU IDENTITETA MALIH NARODA

Sonja Avalon,

Hrvatsko knjižničarsko društvo

sonja.avalon@gmail.com

Marijana Mišetić,

Knjižnica Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

mmisetic@ffzg.hr

Nevia Raos,

Knjižnica Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

nraos@ffzg.hr

Sažetak

Stručna je javnost postigla konsenzus da je obvezni primjerak jedan od najvažnijih instituta pisane kulturne baštine svake nacije i, posljedično, temeljni nositelj globalnog sustava pisane kulture. Čimbenik je definiranja, izgradnje, usvajanja i prijenosa jezičnog, nacionalnog, baštinskog i kulturnog identiteta. Bitan je element demokratske nacionalne javne politike spram slobode izražavanja i pristupa informacijama. Upravo takvim prepoznao ga je i Europski ured knjižničnih, informacijskih i dokumentacijskih udruženja (EBLIDA) te knjižnične zbirke koje nastaju temeljem obveznog primjerka 2000. godine proglasio nacionalnim kulturnim dobrom. Njegove zakonom određene funkcije u osiguravanju opstanka, prisutnosti, razvoja i zadovoljavanja specifičnih strateških nacionalnih kulturnih potreba, sadržaja i prostora, ali i interkulturalnog dijaloga i interakcije nacionalne kulture u uvjetima i u kontekstu suvremenih procesa i trendova kulturne globalizacije, trebaju se ostvarivati na čitavom nacionalnom teritoriju, što se jamči strukturom i organizacijom pod pokroviteljstvom javnih institucija te zadaćama nacionalnih kulturnih politika. Na tom tragu, rad nastoji reafirmirati tematiku obveznog primjerka u Republici Hrvatskoj zbog njegove uloge u izgradnji i prijenosu hrvatskoga kulturnog identiteta prikupljanjem, čuvanjem, prenošenjem i osiguravanjem dostupnosti ukupne hrvatske pisane kulturne baštine, u skladu s razinom ostvarenom temeljem sadašnjega zakonskog okvira. Rad daje pregled suvremenih europskih praksi obveznog primjerka, tekuće hrvatske prakse, kao i perspektive obveznog primjerka u Republici Hrvatskoj, posebice u kontekstu *Prijedloga Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, ali i šire kulturne politike spram hrvatske pisane baštine.

Ključne riječi: obvezni primjerak, pisana kulturna baština, kulturni identitet, nacionalni identitet

Uvod

Tijekom više desetljeća, hrvatsko se knjižničarstvo bavilo tematikom obveznog primjerka sa stanovišta njegovog pravnog okvira, sustava, strukture, modela, organizacije i provedbe. Rad se naslanja na korpus dosadašnjih empirijskih spoznaja te radova niza hrvatskih autora, koji su analizirali zakonske odredbe i efikasnost mehanizma obveznog primjerka u Republici Hrvatskoj u praksi, te se očitovali o funkcionalnosti sadašnjega načina i opsega obveznog primjerka, posebice sa stajališta vrste građe koja se dostavlja, redovitosti i cjelovitosti dostave, iscrpnosti i sveobuhvatnosti zbirki, sa stajališta čuvanja i korištenja obveznog primjerka, te obveza depozitnih ustanova kao skrbitelja prikupljene građe.¹²⁹ Rad je prilog analizama aktualnog stanja i raspravama o tematici obveznog primjerka, a uzima u obzir i značajan doprinos koji su teoriji i praksi obveznog primjerka, zajedno s knjižničarima, dali i predstavnici nakladničke zajednice.¹³⁰

Rad kontekstualizira položaj Republike Hrvatske u europskom prostoru u suvremenom trenutku „u kojemu se kulturne politike nalaze na raskršću, te ih treba 'redefinirati', [kada] kulturno područje u cjelini presijecaju ekonomske i društvene, estetske i antropološke, institucionalne i političke preobrazbe”¹³¹. Uvažava svu kompleksnost suvremenih kulturnih fenomena i izazova i različite kulturne tradicije, dinamičnu prirodu kako nacionalnog i kulturnog, tako i zajedničkog europskog identiteta, kao i utjecaja i konteksta europskih integracija i procesa globalizacije

129 O obveznom primjerku u Hrvatskoj, vidi: Branka Hergešić, „Obavezni primjerak: povlastica ili dužnost“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 12/ 1996., 3-4, 97-107.; Tatjana Aparac-Gazivoda, Zlatko Keglević i Mirjana Žugčić, „Dostupnost obaveznog primjerka u općeznanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 28/1985., br. 1-4, 11-20; Tatjana Aparac-Gazivoda, „Obvezni primjerak u suvremenom knjižničarstvu“, *Knjižničarstvo* 1/1997, br. 1, 17-34.; Josip Stipanov, „Stanje, problemi i perspektive obveznog primjerka u Hrvatskoj“, *Knjižničarstvo* 1/1997., br. 1, 35-51.; Aleksandra Horvat i Daniela Živković, *Knjižnice i autorsko pravo* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013), 125-129.

130 Tako su primjerice u sklopu sajma *Sa(n)jam knjige u Istri* održana dva okrugla stola o tematici obveznog primjerka: Okrugli stol na temu obveznog primjerka u Republici Hrvatskoj, održan 1. prosinca 2012. godine u Puli, te Okrugli stol *Suradnja nakladnika i knjižničara u digitalnom okruženju: mogući modeli dostave i skrbi za obvezni primjerak*, održan 4. prosinca 2013. godine u Puli. Prezentacija uvodnoga izlaganja Senke Tomljanović pod naslovom Međunarodne smjernice i model obveznog primjerka Republike Hrvatske održanoga na potonjem stručnom skupu. URL: <http://e-library.svkri.hr/repository/other/lectures/EAGA000006.pdf> (2. veljače 2015).

131 Biserka Cvjetičanin, *Kultura u doba mreža: ogledi o kulturnoj politici* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2014), 494.

u kojima se taj identitet oblikuje.¹³²

Kompleksnom tematikom obveznog primjerka rad se bavi isključivo u okviru teme skupa *Očuvanje identiteta malih naroda u Europskoj uniji – pozicija i uloga knjižnica* (Gradska knjižnica Marka Marulića Split, 15. prosinca 2014. g.), analizirajući ulogu i važnost obveznog primjerka za očuvanje hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta, i njegovu opstojnost, vidljivost, relevantnost, povezanost, recepciju i interakciju u globalnom informacijskom i kulturnom kontekstu. Namjera je rada utjecati na predlaganje rješenja i donošenje odluka o obveznom primjerku u okviru zadaća hrvatske nacionalne kulturne politike, kako bi se održali i unaprijedili hrvatski kulturni identiteti to jest vlastito određenje i samospoznaja izgrađena u dinamičkom odnosu sebe i drugoga, te hrvatski jezik i stvaralaštvo u kontekstu suvremenih procesa i trendova kulturne globalizacije na tragu „prave mjere” u odnosu globalnog i internacionalnog, i nacionalnog i specifičnog.¹³³ Pritom rad naglašava važnost kulturnih politika kao osmišljavanja ciljeva kulturnog razvoja i načina njihove realizacije u pravcu društvenih i kulturnih vrijednosti i djelovanja u korist općeg blagostanja te interkulture komunikacije i interkulturnog dijaloga kao same biti europskih integracija, partnerstva, međusobnog razumijevanja i suživota kultura.

Obvezni primjerak od cenzure do kulturne baštine

Kao usvojeni integrirani obrazac ljudskog znanja, vjerovanja i ponašanja, kultura se ne prenosi genetski, nego se uči.¹³⁴ Svjedočanstvo je prisutnosti i trajanja čovjeka kao društvenoga bića i čimbenik identiteta svih društvenih skupina i slojeva.¹³⁵ Pisana građa, i knjiga uopće, paradigme su kulture.¹³⁶ Predstavljaju simboličko dobro, koje uz materijalnu posjeduje i nematerijalne vrijednosti i društveni utjecaj.¹³⁷

132 O problematici utjecaja europskih i međunarodnih integracijskih procesa na nacionalne kulturne politike, vidi: Nina Obuljen Koržinek, „Utjecaj europskih integracija na hrvatsku kulturnu politiku” (mag. rad, Zagreb: vlast. naklada, 2004). Usp. također: Nina Obuljen Koržinek, „Promjene opsega nacionalnih kulturnih politika pod utjecajem međunarodnih integracijskih procesa” (dok. dis, Zagreb: vlast. naklada, 2013).

133 Neven Budak, „Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta”, u: *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta: Centar za demokraciju i pravo „Miko Tripalo”, 2010), 12.

134 *The New Encyclopædia Britannica. Micropædia: ready reference*, 15th ed., s.v. „Culture”.

135 Najcitiraniju i najraniju definiciju kulture ponudio je engleski antropolog Edward Burnett Tylor godine 1871. Vidi: Edward Burnett Tylor, *Primitive Culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*, vol. 1 (London: J. Murray, 1871), 1.

136 O odnosu knjige i kulture, vidi: Slavko Harni, „Kriteriji za utvrđivanje knjige kao kulturnog dobra”, *Museology* 2012., br. 48-49, 9-26.

137 Jaka Primorac, „Od nesigurnosti do nesigurnosti: rad i zaposlenost u kulturnim i kreativnim industrijama”, *Revija za sociologiju* 42/2012., br. 1, 7.

Nacionalna kulturna baština koncept je koji se afirmirao u 19. stoljeću, kada je, između ostaloga, prepoznata kao važan čimbenik u identificiranju vrijednosti i oblikovanju identiteta modernih nacija.¹³⁸ Ona je nasljeđe prošlih generacija, o kojemu sadašnja generacija brine aktualizirajući prošlost u sadašnjosti, i predaje ga potomcima kao zajedničko dobro naroda za budućnost.¹³⁹ U svojim materijalnim i nematerijalnim oblicima ona uključuje znanje, vjerovanje, moral, pravo, običaje, umjetnost i dostignuća. Dvije su odrednice kulturne baštine: s jedne je strane zavičajna, lokalna i nacionalna, proizašla iz porijekla, smještaja, pohrane ili posjedovanja unutar korpusa kulture pojedine sredine ili naroda te, s njom komplementarna, nadnacionalna i svjetska odrednica, koja stvara kulturnu raznolikost i potvrđuje ju kao temeljni i univerzalni konstitutivni princip ljudskog društva.¹⁴⁰ Suvremene kulturne politike naglašavaju važnost kulturne baštine za upoznavanje i razumijevanje kultura, kulturnu interakciju i interkulturalni dijalog.

Obvezni primjerak knjižne građe temelj je zavičajno-lokalne, regionalne, nacionalne i svjetske pisane kulturne baštine. Povijesno gledano, obvezni primjerak nije funkcionirao u današnjem smislu riječi: prvotno je bio primjerak knjige namijenjen cenzuri, koji se temeljem zakonskih propisa dostavljao i pohranjivao u knjižnici u svrhu dobivanja dozvole za tisak i davanja privilegija autorima, izdavačima i tiskarima.¹⁴¹ Odluka o definitivnoj pohrani obveznog primjerka u knjižnici osnažuje status knjižnice kao kulturne i obrazovne ustanove, a postojećim funkcijama obveznog primjerka pridodaje onu znanstvenu, budući da se obveznim primjercima izgrađuju zbirke knjižnica koje služe za učenje i znanstveno istraživanje.¹⁴² Od početka 20. stoljeća naovamo obvezni primjerak dobiva nove funkcije, jer postaje temelj bibliografske kontrole, zaštite autorskog prava, te ostvarivanja najšireg i zajamčenog pristupa informacijama i znanju. U odnosu na njegovu prvobitnu funkciju instrumenta kontrole i restrikcija nad dijelom proizvodnje kreativnih i simboličkih dobara koja se odvijala unutar nakladničke djelatnosti, suvremene kulturne politike naglašavaju njegove funkcije u osiguravanju cjelovitosti baštinskih zbirki, nacionalne nakladničke produkcije, njezine dostupnosti i dokumentiranja, te prijenosa nacionalne pisane kulture uopće.

138 Ivo Maroević, „Nacionalno određenje kulturne baštine“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 2000/2001, br. 26-27, 7, 9.

139 Isto, 8.

140 Ivo Maroević, „Kulturna baština između globalnog i nacionalnog: umjetnička djela kao povezujući čimbenik“, u: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, ur. Milan Pelc (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004), 398.

141 Aleksandar Stipčević, „Obvezni primjerak između kulture i cenzure“, *Knjižničarstvo* 1/1997., br.1, 9.

142 Hergešić, nav. dj., 99.

Obvezni primjerak danas obavlja niz funkcija: arhivsku/baštinsku (akumuliranje, čuvanje i prijenos pisane baštine budućim generacijama); izgradnju nacionalnih, odnosno regionalnih/zavičajnih zbirki; obrazovnu i znanstvenu (u pristupanju i diseminaciji znanja); informacijsku; bibliografsku (kao instrument za izradu nacionalnih bibliografija, provođenje bibliografske kontrole, izgradnju sustava za identifikaciju itd.); funkciju zaštite autorskog i nakladničkih prava; dokumentacijsku i identifikacijsku (za pregled i praćenje nacionalne nakladničke produkcije); promotivnu (u kontekstu promocije nacionalnog/teritorijalnog/jezičnog/kulturno i prirodno baštinskog); te funkciju oblikovanja, održavanja i prenošenja najšireg kulturnog, nacionalnog i drugih identiteta, koji počivaju na jeziku, znanju, ponašanju, vjerovanju, komunikaciji, stvaralaštvu, iskustvu i sjećanju sredine i naroda, i kojima je obvezni primjerak zajednički temelj.

No prostori kulture, i to kako oni fizički, tako i virtualni, nisu ostali pošteđeni globalizacijskih procesa, prisutnih primarno u sferama ekonomije i politike. Suvremenu kulturu tako karakteriziraju: snažan pritisak trendova kulturne globalizacije, deterritorijalizacija i virtualizacija kulturne proizvodnje i usluga to jest prijelaz iz povijesnih, geografskih i nacionalno-kulturnih fizičkih prostora u transnacionalne i virtualne prostore, otvaranje prema stranim kulturnim sadržajima i proizvodima globalne kulturne industrije, promjena modela proizvodnje, participacije i konzumacije kulturnih sadržaja u smjeru fragmentacije i individualizacije, decentralizacija kulturnih politika, te ulazak u procese mijenjanja, redefiniranja i dekonstruiranja kulturnih identiteta.¹⁴³

Uzimajući u obzir da su se dosadašnji sustav, struktura, organizacija, rasprostranjenost i dostupnost obveznog primjerka pod odgovornošću nacionalnih kulturnih politika i javnih institucija pojedine države ostvarivali ponajviše unutar sfere fizičkog prostora i analognih objekata, te homogenih identiteta proisteklih iz zadanih povijesnih, geografskih i nacionalno-kulturnih prostora, sadržaja i proizvoda, nameće se pitanje postaje li institut obveznog primjerka suvišan u globalnom kulturnom kontekstu što ga u cijelosti određuju uvjeti tržišne ekonomije, novi, virtualni prostori informacijskih i komunikacijskih tehnologija, kulturni sadržaji, prakse i proizvodi, te novi kulturni identiteti globalnih, a ne više nacionalnih kulturnih industrija. Također, pitanje obveznog primjerka aktualizira i širu tematiku odgovornosti i zadaća nacionalne kulturne politike, kao preduvjeta aktivne participacije u širem kulturnom kontekstu, u pogledu opstojnosti,

143 Jaka Primorac, "Culture of Hits vs. Culture of Niches: cultural industries and processes of cultural identification in Croatia", u: *Cultural Identity Politics in the (Post-)Transitional Societies: cultural transitions in Southeastern Europe*, ur. Aldo Milohnić i Nada Švob-Đokić (Zagreb: Institute for International Relations, 2011), 149-161. URL: <http://www.culturelink.org/publics/joint/cultid09/cultid09.pdf> (2. veljače 2015).

povezanosti, recepcije, interakcije i reciprociteta hrvatske pisane kulture u globalnom informacijskom, kulturnom i znanstvenom kontekstu.

Obvezni primjerak u aktualnom europskom i svjetskom pravnom okviru za djelovanje knjižnica

Obvezni primjerak najvažniji je institut pisane kulturne baštine svake nacije. Nositelj je globalnog sustava kulture, osigurava njezin prijenos i usvajanje definiranjem, izgradnjom, održavanjem i prenošenjem kulturnog, nacionalnog, jezičnog, baštinskog i dr. identiteta. Civilizacijska je stečevina koja upravo knjižnicama dodjeljuje ključnu ulogu i zadaće na polju prikupljanja, čuvanja, zaštite i prenošenja pisane kulturne baštine.

Stoga nacionalne kulturne politike, kulturne ustanove i strukovna udruženja, kao i europske i svjetske organizacije i institucije iz sfere kulture, obrazovanja i znanosti tematici obveznog primjerka pristupaju kao jednom od temeljnih pitanja kulture uopće. Tako UNESCO-ve smjernice *Guidelines for Legal Deposit Legislation* iz 2000. godine pravni okvir za obvezni primjerak stavljaju u domenu zakonskih obveza političke zajednice i njezinih institucija, i smatraju ga pokazateljem nacionalne politike spram zaštite i čuvanja pisane baštine.¹⁴⁴ Isti dokument dobro organizirani model obveznog primjerka određuje kao bitni element demokratske nacionalne javne politike spram slobode izražavanja i pristupa informacijama za sve građane.¹⁴⁵ U svojim Smjernicama iz 2000. godine pod naslovom *Council of Europe/EBLIDA Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe*, Vijeće Europe i Europski ured knjižničnih, informacijskih i dokumentacijskih udruženja (EBLIDA) nacionalnu zbirku izgrađenu temeljem obveznog primjerka proglašavaju nacionalnim kulturnim dobrom.¹⁴⁶ U Izjavi pod naslovom *IFLA Statement on Legal Deposit* (2011) Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) naglašava važnost obveznog primjerka i njegovu presudnu ulogu u čuvanju i osiguravanju pristupa nacionalnoj pisanoj kulturnoj baštini.¹⁴⁷

144 Jules Larivière, *Guidelines for Legal Deposit Legislation* (UNESCO: Paris, 2000), 4-5. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001214/121413eo.pdf> (2. veljače 2015).

145 Isto, 54.

146 Council of Europe. „EBLIDA Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe“ (Strasbourg: Council of Europe/EBLIDA, 2000), 11. URL: [http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book\(2000\)1_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book(2000)1_EN.pdf) (2. veljače 2015).

147 International Federation of Library Associations and Institutions, „Statement on Legal Deposit“, endorsed by the Governing Board of IFLA, at its meeting in Den Haag, The Netherlands, 07th December 2011. URL: http://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/ifla_statement_on_legal_deposit.pdf (2. veljače 2015).

Pregled nekih europskih praksi postupanja s obveznim primjerkom

Smjernice Vijeća Europske unije i EBLIDA-e iz 2000. godine, koje se temelje na iskustvu razvijenih ekonomija te razvijenih kulturnih infrastruktura i industrija, preporučuju da minimalni broj obveznih tiskanih primjeraka bude 3 do 5,¹⁴⁸ te da se istovremeno koriste svi raspoloživi potencijali digitalnoga formata u nacionalnoj produkciji.¹⁴⁹ Također, smjernice preporučuju da se obvezni primjerak dostavlja sukladno nacionalnim potrebama i kulturnim politikama države članice.¹⁵⁰

Uvid u neka pojedinačna rješenja obveznog primjerka u različitim državama članicama Europske unije, potkrepljuje sljedeće navode:

- podloga za obvezni primjerak gotovo u svim državama članicama Europske unije jest zakonski propis pojedine države članice (bilo kao zaseban propis o obveznom primjerku, bilo kao dio drugog propisa);¹⁵¹
- depozitne su ustanove u pravilu knjižnice (odabrane s obzirom na važnost i status, odnosno administrativnu podjelu i teritorijalni smještaj: nacionalne, sveučilišne, znanstvene, ali i veće narodne);
- broj obveznih primjeraka, vrijeme dostave, te način postupanja s različitim vrstama građe variraju.¹⁵²

Ujedinjeno Kraljevstvo ima dugu tradiciju obveznog primjerka, koja seže u 1662. godinu. Važećim zakonom iz 2003. godine obvezni primjerak dostavlja se u British Library, nacionalnu knjižnicu Ujedinjenoga Kraljevstva, te u još 5 depozitnih knjižnica (nacionalne knjižnice Škotske, Irske i Walesa, te knjižnice Bodleiana Sveučilišta u Oxfordu, knjižnice Sveučilišta u Cambridgeu i knjižnice Trinity Collegea u Dublinu).¹⁵³ Britanske su knjižnice restriktivne u davanju obveznog primjerka na korištenje. Obvezni se primjerak ne daje u posudbu za rad kod kuće ni u međuknjižničnu posudbu, i može se koristiti isključivo u čitaonicama depozitnih knjižnica. Novim zakonskim odredbama iz 2013. g., obvezni primjerak obuhvaća i digitalnu i online građu (e-knjige, e-časopise i druge vrste elektroničkih

148 Council of Europe. „EBLIDA Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe“, nav. dj., 12.

149 Isto, 8.

150 Isto, 4.

151 Tako je primjerice u Republici Hrvatskoj postupanje s obveznim primjerkom regulirano čl. 37-44 *Zakona o knjižnicama*.

152 Višnja Čanjec, „Obvezni primjerak u Hrvatskoj i zemljama Europske unije“ (prezentacija izlaganja, Stručni skup 13. dani visokoškolskih i specijalnih knjižnica, Opatija, 17. svibnja 2013). URL: www.hkdrustvo.hr/datoteke/1524 (2. veljače 2015).

153 The British Library, „*Introduction to legal deposit*“. URL: <http://www.bl.uk/aboutus/legaldeposit/introduction/> (2. veljače 2015).

publikacija, građu na medijima kao što su CD-ROM i mikrofilm, mrežna mjesta, i građu dostupnu za download).¹⁵⁴

Francuska regulira obvezni primjerak zakonom koji se odnosi na kulturnu baštinu,¹⁵⁵ a njegova baštinska funkcija, kao i funkcija oblikovanja i prenošenja najšireg kulturnog, nacionalnog i drugih identiteta ugrađene su i u uredbu o novoj Francuskoj nacionalnoj knjižnici, među čijim su temeljnim zadacima:

- prikupljati, obrađivati, čuvati i obogaćivati, u svim područjima znanja, nacionalnu baštinu za koju je odgovorna, posebice baštinu francuskog jezika i francuske civilizacije;
- omogućiti pristup najvećem mogućem broju zbirki, izuzimajući dokumente čija je tajnost zakonom zaštićena, pod uvjetima poštivanja zakona o intelektualnom vlasništvu.¹⁵⁶

Italija je problematiku obveznog primjerka regulirala na dvjema razinama: unutar nacionalnog zakonskog okvira, te pravnim propisima pojedinih regija. Aktualni zakon iz 2004. godine kao svrhu obveznog primjerka navodi sljedeće:

- prikupljanje i čuvanje ukupne nacionalne kulturne produkcije;
- izrada nacionalnih bibliografija i bibliografskih servisa;
- korištenje i dostupnost građe u skladu s autorskim pravom i srodnim pravima;
- dokumentiranje i pregled nakladničke djelatnosti na regionalnoj i lokalnoj razini.¹⁵⁷

Glede obveza pravne ili fizičke osobe koja publikaciju izdaje ili proizvodi, pravilnikom iz 2006. godine utvrđuje se da nakladnik odnosno tiskar u roku od 60 dana od objave ima obvezu dostave 4 obvezna primjerka, i to: po 1 primjerak dvjema središnjim nacionalnim knjižnicama (u Rimu i Firenci), a ostala 2 primjerka dostavljaju se u skladu s regionalnim zakonskim propisima, i to 1 primjerak knjižnici glavnog grada provincije i 1 primjerak nacionalnoj knjižnici nadležnoj za

154 *The Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulation 2013*. URL: http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2013/777/pdfs/ukxi_20130777_en.pdf (2. veljače 2015).

155 *Code du patrimoine: Articles L131-1 à L133-1 et R131-1 à R133-1*. URL: http://www.bnf.fr/fr/professionnels/depot_legal_definition/i.depot_legal_loi/s.depot_legal_loi_code.html?first_Rub=non (2. veljače 2015).

156 *Décret no 94-3 du janvier 1994 portant création de la Bibliothèque nationale de France*. URL: <http://www.legi-france.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006082797&dateTexte=20110520> (2. veljače 2015).

157 *Norme relative al deposito legale dei documenti di interesse culturale destinati all'uso pubblico*, *Gazzetta Ufficiale* 98/2004. URL: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/04106l.htm> (2. veljače 2015).

regiju.¹⁵⁸ Na taj se način osigurava izgradnja i cjelovitost kako nacionalnih tako i regionalnih i lokalnih zbirki, te dostupnost građe na cijelom prostoru države.

Poljska zakonom iz 1997. godine propisuje da se po 2 obvezna primjerka dostavljaju Narodnoj biblioteci u Varšavi, te Knjižnici Jagelonskog sveučilišta u Krakovu, a pravo na po jedan obvezni primjerak ima još 13 depozitnih knjižnica za tiskanu građu, te Narodna filmoteka za filmsku građu, i Knjižnica Sejma za službene publikacije.¹⁵⁹

Češka zakonom iz 1995. godine propisuje dostavu 5 obveznih primjeraka, i to 2 primjerka Nacionalnoj knjižnici Češke Republike u Pragu, po jedan primjerak Moravskoj zemaljskoj knjižnici u Brnu i Znanstvenoj knjižnici u Olomoucu, te jedan primjerak odgovarajućoj lokalnoj/regionalnoj knjižnici, prema sjedištu pravne ili fizičke osobe koja publikaciju objavljuje.¹⁶⁰

Švedska poznaje zakonsku obvezu prikupljanja ukupne tiskane građe na svom teritoriju još od sredine 17. stoljeća, točnije, od 1661. godine. Politika je prikupljanja građe ekstenzivna, a cilj joj je izgradnja nacionalne zbirke, i to prema načelima sveobuhvatnosti i cjelovitosti. Dostavlja se 7 obveznih primjeraka, a primaju ih Nacionalna knjižnica u Stockholmu i 6 sveučilišnih knjižnica.¹⁶¹

Finska zakonska obveza o dostavi obveznih primjeraka proizlazi iz propisa iz 2007. godine o prikupljanju i čuvanju kulturne građe, unutar kojega je definiran pojam i razrađen institut obveznog primjerka u sustavu finskih knjižnica.¹⁶² Svrha je obveznog primjerka na prvom mjestu zaštita nacionalne kulturne građe u depozitnim knjižnicama i ostalim depozitnim ustanovama, ali istodobno i osiguravanje dostupnosti finskih publikacija (zbirka Fennica) zainteresiranim korisnicima, danas i u budućnosti. Sustav evidentiranja i dostave pomno je razrađen prema vrstama građe. Ukupno se dostavlja 6 primjeraka, i to 1 primjerak Nacionalnoj knjižnici Finske u Helsinkiju, i po 1 primjerak u 5 sveučilišnih knjižnica u depozitnom sustavu. Jedan od razloga zašto se knjižnična građa prikuplja ekstenzivno

158 *Decreto del presidente della Repubblica 3 maggio 2006*, n. 252. URL: http://www.cultura.toscana.it/biblioteche/documenti/deposito_legale.pdf (2. veljače 2015).

159 *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19970290161&type=2> (2. veljače 2015).

160 *Zákon č. 37/1995 ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích*. URL: <http://www.nkp.cz/sluzby/sluzby-pro/povinne-vytisky/zakonpv-neper> (2. veljače 2015).

161 *Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument*. URL: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-19931392-om-pliktexemplar_sfs-1993-1392/?bet=1993:1392 (2. veljače 2015).

162 *Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007)*. URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20071433> (2. veljače 2015).

jest izgradnja cjelovite finske nacionalne zbirke, budući da druge knjižnice ne prikupljaju na taj način finsku nacionalnu građu. Finsko ministarstvo obrazovanja fin-sku je nacionalnu zbirku, proizašlu iz obveznog primjerka, proglasilo najvažnijom nacionalnom informacijskom infrastrukturom. Također, depozitne knjižnice raspoređene su diljem naseljenog dijela Finske, kako bi se jamčila regionalna jednakost u pristupu kulturi svim dijelovima Finske i njezinim građanima.¹⁶³

Slovenija zakonom iz 2006. godine definira svrhu dostave obveznog primjerka te detaljno uređuje sustav, odgovornost i obveze depozitnih ustanova. Za publikacije objavljene uz korištenje sredstava poreznih obveznika (kako na nacionalnoj tako i na lokalnoj razini) ili sredstava iz fondova Europske unije, zakon propisuje 16 obveznih primjeraka, koji se, osim u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Ljubljani i Sveučilišnu knjižnicu u Mariboru, upravo radi bolje dostupnosti slovenskog jezika i kulture svim građanima Slovenije i svim Slovencima, dostavljaju u 10 narodnih knjižnica, te u dvije središnje knjižnice Slovenaca u inozemstvu (Trst i Celovec). Za ostale publikacije, zakon propisuje dostavu 4 obvezna primjerka.¹⁶⁴

Srbija zakonom iz 2011. godine propisuje dostavu 5 obveznih primjeraka utvrđenim depozitnim ustanovama, te još jedan na traženje narodne knjižnice ili općine u kojoj se nalazi sjedište pravne ili fizičke osobe koja je dužna dostaviti obvezni primjerak, i to za potrebe izgradnje zavičajne zbirke. Od toga se Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu dostavljaju 3 obvezna primjerka, od čega 2 za njezin fond, a jedan služi za zamjenu prema utvrđenim prioritetima. Nadalje se po jedan primjerak dostavlja Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu, te Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci u Prištini. Obvezni primjerci koji se čuvaju u Narodnoj biblioteci Srbije i Biblioteci Matice srpske evidentirani su i zaštićeni kao kulturno dobro.¹⁶⁵ Također, u prostoru Narodne biblioteke Srbije dopušten je pristup digitalnoj matrici u formatu koji odgovara međunarodnim standardima univerzalne dostupnosti informacija, koju Narodnoj biblioteci Srbije kao nacionalnoj knjižnici prosljeđuju nakladnici radi izrade preliminarnih skraćenih kataložnih zapisa za publikacije u pripremi za tisak (CIP).

Crna Gora je u *Zakon o izdavačkoj djelatnosti* iz 2012. godine ugradila odredbe o obveznom primjerku, koje obvezuju sve nakladnike, tiskare i distributere s teritorija Crne Gore da o svom trošku dostave 6 primjeraka svake publikacije,

163 The National Library of Finland, „Legal deposit“. URL: <http://www.nationallibrary.fi/publishers/legaldeposit.html> (2. veljače 2015).

164 *Ukaz o razglasitvi Zakona o obveznom izvodu publikacij (ZOIPub)*, Uradni list RS 69/2006. URL: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200669&stevilka=2977> (2. veljače 2015).

165 *Zakon o obaveznom primerku publikacija*, Službeni glasnik RS 52/2011. URL: <http://bds.rs/dokumenti/Zakon%20obavezni%20primerak%202011.pdf> (2. veljače 2015).

od čega 5 primjeraka prima Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, a jedan se primjerak dostavlja narodnoj knjižnici one općine u kojoj se nalazi sjedište nakladnika, tiskara ili distributera publikacije.¹⁶⁶

Hrvatska zakonsku obvezu dostave i prikupljanja obveznog primjerka regulira aktualnim *Zakonom o knjižnicama* iz 1997. godine, „Narodne novine“ 105 (1997), koji u gl. IX. *Obvezni primjerak*, čl. 37.-44, utvrđuje opće odredbe obveznog primjerka: svrhu prikupljanja, obuhvat građe prema vrsti, depozitne knjižnice, obveznike, broj primjeraka, te način i vrijeme dostave.

Članak 37. *Zakona o knjižnicama* propisuje sljedeće:

- „Pravna ili fizička osoba koja izdaje ili proizvodi građu iz članka 38. ovoga Zakona namijenjenu javnosti, dužna je od te građe besplatno i o svom trošku, a najkasnije u roku od 30 dana po završetku tiskanja, umnažanja ili proizvodnje, dostaviti Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu devet obveznih primjeraka, od kojih Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu zadržava dva, a po jedan primjerak dostavlja sveučilišnim knjižnicama u Splitu, Rijeci, Puli i Osijeku, kao i u Mostaru te općeznanstvenim knjižnicama u Dubrovniku i Zadru.

Svaki nakladnik dužan je [...] dostaviti još po jedan primjerak građe matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njegovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke. Tiskar s područja jedne županije koji tiska za nakladnika iz druge županije dužan je u istom roku jedan primjerak dostaviti matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njegovo sjedište.”

Prema čl. 38.,

- „[p]od obveznim primjerkom u smislu članka 37. ovoga Zakona, bez obzira jesu li namijenjeni prodaji, odnosno besplatnom raspačavanju, podrazumijevaju se tiskovine: knjige, brošure, skripta, posebni otisci, časopisi, novine, magazini, bilteni, zemljopisne i druge karte, reprodukcije slikovnih umjetničkih djela, muzikalije, katalozi, kalendari, kazališni i drugi programi, te njihovi dodaci u tiskanom, audiovizualnom i elektroničkom obliku, plakati, letci, kratki oglasi i priopćenja, razglednice, službene i trgovačke tiskalice; audiovizualna građa: gramofonske ploče, audio i video kasete, magnetofonske vrpce, snimljeni mikrofilmovi i kompakt diskovi; te elektroničke publikacije: kompaktni diskovi, magnetske vrpce, diske, baze podataka i on-line publikacije”¹⁶⁷.

166 *Zakon o izdavačkoj djelatnosti, Službeni list Crne Gore* 30/2012. URL: <http://www.sluzbenilist.me/PravniAktDetalji.aspx?tag={9F9BBE22-5042-4C6E-8FD6-E4D19117CA33}> (2. veljače 2015).

167 *Zakon o knjižnicama*, NN 105/1997. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (2. veljače 2015).

Važnost obveznog primjerka za očuvanje hrvatskog identiteta u Europskoj uniji

U trenutku pisanja ovoga rada, u tijeku je donošenje novog zakona o knjižnicama.¹⁶⁸ U daljnjoj se diskusiji rad referira na odredbe o obveznom primjerku upravo iz prijedloga novog zakona o knjižnicama (gl. VIII, čl. 51.-55.), i to posebice na Članak 53., *Dostavljanje obveznog primjerka u materijalnom obliku*,

- St. (1): „Nakladnik koji ima sjedište u Republici Hrvatskoj i izdaje ili proizvodi tiskane publikacije, publikacije na elektroničkom prijenosnom mediju ili u drugim materijalnim oblicima iz čl. 51. ovoga Zakona namijenjene javnosti, dužan je od te građe o svom trošku, a najkasnije u roku od 30 dana po završetku tiskanja, umnažanja ili proizvodnje, dostaviti Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 3 obvezna primjerka.“¹⁶⁹, te
- St. (10): „Nakladnik je dužan dostaviti po jedan dodatni primjerak građe matičnim knjižnicama na području županije na kojoj je njegovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke“¹⁷⁰.

Koje bi i kakve bile posljedice drastičnog, a jednostranog smanjenja broja obveznih primjeraka (od 9+1 na 3+1) bez osiguravanja kompenzacijskih mjera, potrebno je sagledati s obzirom na kompleksnost svrhe (prema UNESCO-ovim smjernicama, to su čuvanje i zaštita pisane baštine te sloboda izražavanja i slobodan pristup informacijama)¹⁷¹ i niz funkcija koje obvezni primjerak obavlja (izgradnja nacionalnih, odnosno regionalnih/zavičajnih zbirki, arhivska i baštinska, promotivna funkcija te funkcija oblikovanja, održavanja i prenošenja najšireg kulturnog, jezičnog, nacionalnog i drugih identiteta, te obrazovna i znanstvena, informacijska i bibliografska funkcija, funkcija zaštite autorskog i nakladničkih prava, dokumentacijska i identifikacijska funkcija).

U odnosu na njegovu primarnu funkciju izgradnje nacionalnih, regionalnih i zavičajno-lokalnih zbirki kojima kako struka i zakonodavstvo, tako i javnost uvažavaju status kulturnog dobra, moguće smanjivanje broja obveznih primjeraka kao prvoj vidljivoj posljedici vodi diskontinuitetu u izgradnji zbirki i stvaranja rupa u fondovima, te u sadašnjim uvjetima djelovanja i financiranja knjižnica u

168 Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Hrvatsko knjižnično vijeće. „Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti“ od srpnja 2014. URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140905-Prijedlog_zakona_o_knjiznicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti_zastrucnu_raspravu\(1\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140905-Prijedlog_zakona_o_knjiznicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti_zastrucnu_raspravu(1).doc) (2. veljače 2015).

169 Isto

170 Isto

171 Larivière, nav. dj., 4-5.

Republici Hrvatskoj ugrožava ili čak onemogućava stvaranje sveobuhvatnih zbirki, čije su posjedovanje, pristup i održavanje na čitavom teritoriju strateški kulturni, nacionalni, obrazovni i znanstveni imperativ svake države. Takva mjera naročito bi pogodila sveučilišne i općeznanstvene knjižnice, jer bi zaustavila njihov rast i razvoj koji u izgradnji zbirki znatnim dijelom ovisi o obveznom primjerku, kojim se, između ostaloga, kompenzira njihovo nedostatno financiranje, posebice za nabavu građe.¹⁷²

Obvezni primjerak i kulturna politika

Uz spomenutu prvu, javlja se čitav splet međusobno povezanih i isprepletenih posljedica smanjivanja broja obveznih primjeraka, koje štetno djeluju na kulturni razvoj i obzor Republike Hrvatske. Nezamjenjiva je uloga knjižnica kao informacijske, kulturne, obrazovne i znanstvene infrastrukture u društvu, jer svojim zbirkama i uslugama omogućavaju, olakšavaju i potiču pristup i prijenos informacija, znanja i baštine, potrebnih u svim procesima učenja te osobnog i profesionalnog formiranja.¹⁷³ Knjižnice uključuju, integriraju i osnažuju sve pojedince i skupine neovisno o njihovoj dobi, materijalnim prilikama i statusu, potiču kreativnost, kulturne aktivnosti i kapacitete kulturnoga sektora, te osiguravaju kulturnu raznolikost.¹⁷⁴ Reducirani priljev građe dovodi do slabije kvalitete zbirki, a ona nužno do slabije kvalitete usluga i, posljedično, osipanja broja korisnika, čije potrebe tako reducirani resursi ne mogu zadovoljiti. Bitno suženog prostora djelovanja i sa smanjenim brojem korisnika, knjižnice gube na važnosti, i marginalizira se bit njihova služenja društvu. Knjižnice su javni interes i javni prostor na polju informiranja, obrazovanja i kulture za sve građane,¹⁷⁵ pa njihovo korištenje koje pridonosi općoj stabilnosti i blagostanju mora biti svima omogućeno. Svojom nekonkurentnošću i neisključivošću knjižnice predstavljaju javno dobro, a sužavanje i redefiniranje njihove djelatnosti ujedno vodi sužavanju i redefiniranju kako samih knjižnica kao javnog dobra, tako i onih djelatnosti kojima knjižnice služe ili mogu poslužiti kao infrastruktura.

172 Utoliko se praksa u hrvatskim depozitnim knjižnicama razlikuje od IFLA-inih preporuka o obveznom primjerku, prema kojima se „obvezni primjerak ne bi trebao koristiti kao mehanizam osiguravanja besplatnih publikacija knjižnicama“, vidi: *IFLA Statement on Legal Deposit (2011)*, nav. dj.

173 Usp.: Europski parlament, „Pisana izjava podnesena u skladu s člankom 123 Poslovnika o učinku javnih knjižnica u europskim zajednicama“. URL: <http://www.wdpubliclibraries.eu/wp-content/uploads/2013/10/EP-WD-HR.pdf> (2. veljače 2015.).

174 Usp.: „IFLA-ina Izjava o knjižnicama i razvitku“, odobrio IFLA-in Upravni odbor u Singapuru, 16. kolovoza 2013, URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/hrv-IFLA-statement%20on%20libraries%202014.doc> (2. veljače 2015.); vidi također: „Lyonska deklaracija o pristupu informacijama i razvoju“, kolovoz 2014, URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140911-IFLA%20Lyonska%20deklaracija-prijevod%20HKD\(1\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140911-IFLA%20Lyonska%20deklaracija-prijevod%20HKD(1).doc) (2. veljače 2015.).

175 O knjižnicama kao javnom prostoru, vidi: Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat, ur., *Slobodan pristup informacijama [Knjižnica kao javni prostor]: 9. okrugli stol: zbornik radova* (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010).

Promjena tekućega zakonodavnog okvira, ukoliko želi biti funkcionalna, učinkovita i doista promjena nabolje, mora iskazati jasnoću vizije, razloga i ciljeva, posebice glede transformiranja postojećih sustava, te ponuditi definirane i potvrđene modele, sustav i strukturu kako bi se izbjegao bilo koji vid arbitrarne deregulacije. Predloženo smanjivanje broja obveznih primjeraka imalo bi posljedice po sustav depozitnih knjižnica, njihove zbirke i fondove, te pravni status kakav sada, u skladu s postojećim *Zakonom o knjižnicama*, postoji u Republici Hrvatskoj.¹⁷⁶ Nasuprot takvom mogućem smjeru kretanja, zemlje članice Europske unije nastoje na svim razinama, od zakonodavne do operativne, osnažiti sustav depozitnih ustanova, mahom knjižnica, osigurati njegovu učinkovitost i optimizirati učinke obveznog primjerka, pa i putem osnivanja posebnih agencija za depozitne knjižnice.¹⁷⁷

Konverzija pohranjene tiskane građe u digitalni format, izravna dostupnost klikom na računalu, i virtualne zavičajno-lokalne, regionalne i nacionalne knjižnične zbirke, nastale na temelju obveznog primjerka, osim što su omogućile i olakšale čuvanje pisane kulturne baštine i unaprijedile joj pristup, skrenule su pozornost najšire javnosti na bogatstvo i vrijednost baštinske građe koja je pohranjena u knjižnicama. Projekti digitalizacije građe iz knjižnica u rasponu od lokalne i zavičajne razine do transnacionalne Europeane, pridonijeli su prepoznavanju važnosti i nezamjenjivosti obveznog primjerka kao posebno vrijednog dijela pokretne kulturne baštine, i potvrdili potrebu i obvezu brige za njega kako u fizičkom tako i u virtualnom prostoru. No kako u hrvatskim prilikama tiskani primjerci i dalje predstavljaju važno jamstvo dostupnosti ukupne nacionalne pisane kulture, u uvjetima nedovoljnog korištenja potencijala digitalnih tehnologija i sporog tempa digitalizacije,¹⁷⁸ smanjenje broja tiskanih obveznih primjeraka ograničilo bi dostupnost hrvatskih kulturnih, obrazovnih i znanstvenih informacija i sadržaja. Na taj bi način najneposrednije bili ugroženi dugoročni ishodi kulturnih, obrazovnih, znanstvenih i drugih razvojnih politika Republike Hrvatske, jer bi, ponajprije u kulturi i obrazovanju, a potom i u širem društvenom kontekstu, mogućnost i jednakost participacije postale otežane i daleko ovisnije o geografskim, gospodarskim i socijalnim preduvjetima, što je protivno strateškim i vitalnim

176 Sustav depozitnih knjižnica u Republici Hrvatskoj čine sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Puli, Osijeku te u Mostaru, te znanstvene knjižnice u Dubrovniku i Zadru, koje su raspoređene po čitavoj Republici Hrvatskoj te među Hrvatima u Bosni i Hercegovini.

177 Primjerice u Ujedinjenom Kraljevstvu djelatna je Agency for the Legal Deposit Libraries. Usp.: *ALDL Agency for the Legal Deposit Libraries*, URL: <http://www.legaldeposit.org.uk/index.html> (2. veljače 2015).

178 O politici spram digitalizacije hrvatske pisane kulturne baštine, vidi: Dunja Seiter-Šverko i Lana Križaj, „Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj: od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55/2013., br.2, 29-40. Usp. također: „Nacrt Strategije hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. g.“. URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140407-strategija%202015-2020\(2\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140407-strategija%202015-2020(2).doc) (2. veljače 2015).

interesima Republike Hrvatske i njezinih građana.¹⁷⁹

Na polju kulturnih politika kao posebnih javnih politika, isključivo prepuštanje tržištu i globalizacijskim procesima, uz zanemarivanje specifičnih nacionalnih i kulturnih potreba, dovelo bi do sužavanja prostora, ingerencija i zadaća nacionalnih kulturnih politika, a time i slabljenja najprije koncepta prijenosa, a zatim i stvarnog prijenosa nacionalne kulture, u ovom slučaju nacionalne pisane kulturne baštine. U odnosu na funkciju obveznog primjerka u oblikovanju, održavanju i prenošenju najšireg kulturnog, na prvom mjestu jezičnog, i drugih identiteta, rastuća izloženost stranim kulturnim sadržajima i kulturnim praksama, uz reduciran, umanjen i otežan pristup i doticaj s hrvatskim kulturnim sadržajima vodi reduciranju kulturne baštine, dodatnom redefiniranju identiteta i preusmjeravanju strateških interesa i politika. U tim je uvjetima obvezni primjerak ne samo trajna poveznica lokalnog, regionalnog i nacionalnog s nadnacionalnim i svjetskim, nego i jamac participacije i interakcije hrvatske kulture s europskim i svjetskim kulturnim kontekstom.

Iz izloženih primjera različitih europskih pravnih okvira i praksi postupanja s obveznim primjerkom, pri čemu treba uzeti u obzir i opći položaj kulture u kontekstu Europske unije, koji se poglavito fokusira na ekonomske potencijale kulture, odnosno kulturu kao čimbenika europskog razvoja, vidljivo je da zemlje članice pridaju veliku važnost obveznom primjerku kao najvažnijem institutu pisane kulturne baštine svake nacije i nositelju njezinoga jezičnog, baštinskog i kulturnog identiteta, te nastoje jasno definirati obveze glede obveznog primjerka, i to u okviru zadaća nacionalnih kulturnih politika. Takvo je postupanje motivirano sviješću da su obvezni primjerak i pisana kulturna baština važna uporišta kulture za aktivnu participaciju, razvoj i zadovoljavanje intelektualnih, kreativnih, formativnih i dr. potencijala europskih građana, djelovanje u korist općeg blagostanja, interakcije i međusobnog razumijevanja putem kulturnih inicijativa i programa, suživota kultura i očuvanja kulturne i jezične raznolikosti Europe uopće.¹⁸⁰

179 Vidi: „Poticanje znanja, izvrsnosti i kulture”, u: *Strategija Vladinih programa za razdoblje 2015.-2017.* (Zagreb, 2014), 75-101. URL: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20Vladinih%20programa%20za%20razdoblje%202015%202017.pdf> (2. veljače 2015).

180 O projektima suradnje Europske unije za financiranje kulturnog i kreativnog sektora, vidi: European Commission, „Creative Europe: supporting Europe's cultural and creative sectors”. URL: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/> (2. veljače 2015).

Zaključak

Obvezni je primjerak najvažniji institut prikupljanja, čuvanja, zaštite i prenošenja pisane kulturne baštine svake nacije. Bitan je element jezičnog, nacionalnog, baštinskog i kulturnog identiteta svake sredine i izraz njihove međusobne povezanosti.

Rad nastoji istaknuti da je briga za obvezni primjerak pokazatelj demokratske nacionalne politike spram pisane kulturne baštine, slobode izražavanja i pristupa informacijama, te jedan od najvažnijih načina na koji nacionalna kulturna politika pridonosi kako opstojnosti, vidljivosti, relevantnosti i recepciji, tako i interkulturnom dijalogu i interakciji nacionalne pisane kulture u globalnom informacijskom, kulturnom i znanstvenom kontekstu te, u konačnici, opstanku kulturne i jezične raznolikosti kao zajedničkog nasljeđa i bogatstva, te konstante ljudskog društva.

Rad daje pregled suvremenih europskih praksi obveznog primjerka utemeljenih u nacionalnim kulturnim politikama, koje kao strateški cilj postavljaju stabilnu strukturu i organizaciju obveznog primjerka, čime se jamče održivost, trajnost i dostupnost ukupne nacionalne pisane kulture na nacionalnom prostoru, ali i njezina vidljivost, prepoznatljivost i mogućnost interakcije u uvjetima suvremenih procesa i trendova kulturne globalizacije.

Iznošenjem mogućih negativnih posljedica jednostranog smanjenja broja obveznih primjeraka i arbitrarnog transformiranja postojećeg sustava a bez osiguravanja kompenzacijskih postupaka i mjera, u radu se argumentira potreba zadržavanja pozitivnih rezultata provedbe dosadašnjih zakonskih odredbi, prvenstveno u pogledu izgradnje cjelovitih zbirki, i to pod pokroviteljstvom i odgovornošću hrvatskih kulturnih politika i institucija hrvatske države na hrvatskom nacionalnom prostoru.

Bibliografija:

1. Agency for the Legal Deposit Libraries. URL: <http://www.legaldeposit.org.uk/index.html>. (2. veljače 2015).
2. Aparac-Gazivoda, Tatjana. „Obvezni primjerak u suvremenom knjižničarstvu“. *Knjižničarstvo* 1/1997., br 1, 17-34.
3. Aparac-Gazivoda, Tatjana, Zlatko Keglević i Mirjana Žugčić. „Dostupnost obaveznog primjerka u općeznanstvenim bibliotekama u SR Hrvatskoj“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 28/1985., br. 1-4, 11-20.
4. Belan-Simić, Alemka i Aleksandra Horvat, ur. *Slobodan pristup informacijama: [Knjižnica kao javni prostor: 9. okrugli stol: zbornik radova]*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
5. Budak, Neven. „Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta“. U: *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić, 3-12. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta: Centar za demokraciju i pravo „Miko Tripalo“, 2010.
6. Burnett Tylor, Edward. *Primitive Culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*, vol. 1. London: J. Murray, 1871.
7. *Code du patrimoine: Articles L131-1 à L133-1 et R131-1 à R133-1*. URL: http://www.bnf.fr/fr/professionnels/depot_legal_definition/i.depot_legal_loi/s.depot_legal_loi_code.html?first_Rub=non (2. veljače 2015).
8. Council of Europe. „EBLIDA Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe“. Strasbourg: Council of Europe/EBLIDA, 2000. URL: [http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book\(2000\)1_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book(2000)1_EN.pdf) (2. veljače 2015).
9. European Comission. „Creative Europe: supporting Europe's cultural and creative sectors“. URL: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/> (2. veljače 2015).
10. *The New Encyclopædia Britannica. Micropædia: ready reference*, 15th ed., s.v. „Culture“
11. Cvjetičanin, Biserka. *Kultura u doba mreža: ogledi o kulturnoj politici*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2014.
12. Čanjevaca, Višnja. „Obvezni primjerak u Hrvatskoj i zemljama Europske unije“. Prezentacija izlaganja. Stručni skup 13. dani visokoškolskih i specijalnih knjižnica, Opatija, 17. svibnja 2013. URL: www.hkdrustvo.hr/datoteke/1524 (2. veljače 2015).
13. *Décret no 94-3 du janvier 1994 portant création de la Bibliothèque nationale de France* [citirano: 2015-02-02]. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006082797&dateTexte=20110520>
14. *Decreto del presidente della Repubblica 3 maggio 2006*, n. 252. URL: http://www.cultura.toscana.it/biblioteche/documenti/deposito_legale.pdf (2. veljače 2015).
15. Europski parlament. „Pisana izjava podnesena u skladu s člankom 123 Poslovnika o učinku javnih knjižnica u europskim zajednicama“. URL: <http://www.wdpubliclibraries.eu/wp-content/uploads/2013/10/EP-WD-HR.pdf> (2. veljače 2015).

16. Harni, Slavko. „Kriteriji za utvrđivanje knjige kao kulturnog dobra“. *Museology* 2012., br.48-49, 9-26.
17. Hergešić, Branka. „Obavezni primjerak: povlastica ili dužnost“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 12/1966., br.3-4, 7-107.
18. Horvat, Aleksandra i Daniela Živković. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. 125-129.
19. International Federation of Library Associations and Institutions. “Statement on Legal Deposit”, endorsed by the Governing Board of IFLA, at its meeting in Den Haag, The Netherlands, 07th December 2011. URL: http://www.ifla.org/files/assets/clm/publications/ifla_statement_on_legal_deposit.pdf (2. veljače 2015).
20. „IFLA-ina Izjava o knjižnicama i razvitku“. Odobrio IFLA-in Upravni odbor u Singapuru, 16. kolovoza 2013. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/hrv-IFLA-statement%20on%20libraries%202014.doc> (2. veljače 2015).
21. *Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument*. URL: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-19931392-om-pliktexempl_sfs-1993-1392/?bet=1993:1392 (2. veljače 2015)
22. *Laki kulttuuraineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007)*. URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20071433> (2. veljače 2015).
23. Larivière, Jules. *Guidelines for Legal Deposit Legislation*. UNESCO: Paris, 2000. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001214/121413eo.pdf> (2. veljače 2015).
24. *The Legal Deposit Libraries (Non-Print Works) Regulations: 2013*. URL: http://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/777/pdfs/uksi_20130777_en.pdf (2. veljače 2015).
25. „Lyonska deklaracija o pristupu informacijama i razvoju“. Kolovoz 2014. URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140911-IFLA%20Lyonska%20deklaracija-prijevod%20HKD\(1\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140911-IFLA%20Lyonska%20deklaracija-prijevod%20HKD(1).doc) (2. veljače 2015).
26. Maroević, Ivo. „Kulturna baština između globalnog i nacionalnog: umjetnička djela kao povezujući čimbenik“. U: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, ur. Milan Pelc. 397-399. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.
27. Maroević, Ivo. „Nacionalno određenje kulturne baštine“. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 2000/2001*, br. 26-27, 7-13.
28. „Nacrt Strategije hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. g.“, sastavile članice Radne grupe za pripremu Nacrta Strategije. URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140407-strategija%202015-2020\(2\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140407-strategija%202015-2020(2).doc) (2. veljače 2015).
29. The National Library of Finland. „Legal deposit“. URL: <http://www.nationallibrary.fi/publishers/legaldeposit.html> (2. veljače 2015).

30. *Norme relative al deposito legale dei documenti di interesse culturale destinati all'uso pubblico. Gazzetta Ufficiale* 98/2004. URL: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/04106l.htm> (2. veljače 2015).
31. Obuljen Koržinek, Nina. „Promjene opsega nacionalnih kulturnih politika pod utjecajem međunarodnih integracijskih procesa“. Dok. dis. Zagreb: vlast. naklada, 2013.
32. Obuljen Koržinek, Nina. „Utjecaj europskih integracija na hrvatske kulturnu politiku“. Mag. rad. Zagreb: vlast. naklada, 2004.
33. „Poticanje znanja, izvrsnosti i kulture“, u: *Strategija Vladinih programa za razdoblje 2015.-2017.* 75-101. Zagreb, 2014. URL: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20Vladinih%20programa%20za%20razdoblje%202015%202017.pdf> (2. veljače 2015).
34. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Hrvatsko knjižnično vijeće. „Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti“ od srpnja 2014. URL: [http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140905-Prijedlog_zakona_o_knjiznicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti_za_strucnu_raspravu\(1\).doc](http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/20140905-Prijedlog_zakona_o_knjiznicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti_za_strucnu_raspravu(1).doc) (2. veljače 2015).
35. Primorac, Jaka. „Culture of Hits vs. Culture of Niches: cultural industries and processes of cultural identification in Croatia“. U: *Cultural Identity Politics in the (Post-)Transitional Societies: cultural transitions in Southeastern Europe*, ur. Aldo Milohnić i Nada Švob-Đokić. 149-161. Zagreb: Institute for International Relations, 2011. URL: <http://www.culturelink.org/publics/joint/cultid09/cultid09.pdf> (2. veljače 2015).
36. Primorac, Jaka. „Od nesigurnosti do nesigurnosti: rad i zaposlenost u kulturnim i kreativnim industrijama“. *Revija za sociologiju* 42/2012., br. 1, 5-30.
37. *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19970290161&type=2> (2. veljače 2015).
38. Seiter-Šverko, Dunja i Lana Križaj. „Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj: od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55/2013., br. 2, 29-40.
39. Stipanov, Josip. „Stanje, problemi i perspektive obveznog primjerka u Hrvatskoj“. *Knjižničarstvo* 1/1997., br.1, 35-51.
40. Aleksandar Stipčević. „Obvezni primjerak između kulture i cenzure“. *Knjižničarstvo* 1/1997., br.1, 9-16.
41. The British Library. „Introduction to legal deposit“. URL: <http://www.bl.uk/aboutus/legal-deposit/introduction/> (2. veljače 2015).
42. Tomljanović, Senka. „Međunarodne smjernice i model obveznog primjerka Republike Hrvatske“. Prezentacija izlaganja. Sajem knjige u Puli, 4. prosinca 2013. URL: <http://e-library.svkri.hr/repository/other/lectures/EAGA000006.pdf> (2. veljače 2015).

43. *Ukaz o razglasitvi Zakona o obveznem izvodu publikacij (ZOIPub)*. Uradni list RS 69 (2006). URL: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200669&stevilka=2977> (2. veljače 2015).
44. *Zákon č. 37/1995 ze dne 8. února 1995 o neperiodických publikacích*. URL: <http://www.nkp.cz/sluzby/sluzby-pro/povinne-vytisky/zakonpv-neper> (2. veljače 2015).
45. *Zakon o izdavačkoj djelatnosti*. Službeni list Crne Gore 30/2012. URL: <http://www.sluzbenilist.me/PravniAktDetalji.aspx?tag={9F9BBE22-5042-4C6E-8FD6-E4D19117CA33}> (2. veljače 2015).
46. *Zakon o knjižnicama*. NN 105/1997. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (2. veljače 2015).
47. *Zakon o obaveznom primerku publikacija*. Službeni glasnik RS 52/2011. URL: <http://bds.rs/dokumenti/Zakon%20obavezni%20primerak%202011.pdf> (2. veljače 2015).